

დიდისა და სანატრელისა მეფისა

თამარის

გარდაცვალება,

გამოტირილი

და

დასაფლავება.

„მწყემსი“-ს რედაქ. გამოცემა.

ქუთაისი

ღამბაშიძის სტამბა типография Гамбашидзе

1897

დიდისა და სანატ-
რელისა მეფისა

თ ა მ ა რ ი ს ა

გარდაცვალება,

რომელიც მდგომი ნაჭარ-
მაგვეს დასნეულდა; ჰყვეს
კრება მკურნალთა და წა-
რიყვანეს ტფილისს, რათა
ეგებას ჰავის გამოცვლამ
არგოსო, და არც მუნ
იქმნა განკურნებული,
არამედ წავიდა მეორეთ სოფ-
ლად და მივიდა წინაშე ქრის-
ტესა, რომელიცა მისთანა ხა-
რობს სასუფეველსა და ჩვენ
დაგვიტევა მან ოზლად, რომე-
ლიც ესე თამარ იყო მესამე ღირსი
ხსოვნისა, რომელმანცა ეს ორნი
შაირნი თვის საფლავის ქვასა ზედა
დააწერინა, და დამარხეს გვამი მეფი-
სა მის გელათსაშინა, და შაირსა
მათ ქვემოთ სცნობთ წამკითხველნო.

ურჩიეს მეფეს აქიმთა ადგილის ცვლა და ჰავისა,
თბილის წაბრძანდი გერგების თქვენ გამოცვლაო ჰავისა,

– 2 –

ჰყო ნება მათი, წარვიდა, სყიდვა არ უნდა ნავისა,
მაინც არ აცდათ ქართველთა მაზედა ჩაცმა შავისა.
გარდიცვალა დიდი მეფე, ღირსი ხსოვნის თა-
მარ გმირად,
ტფილისს იქმნა შეჭირვება არა ლხინი გარნა ჭირად,
შექმნეს გლოვა საშინელი, იცეს თავსა დანა-პირად,
გიორგიელთ ძალი მოსწყდათ, სიცოცხლე უჩნსთ
ჭირ არ ლხინად.

გახდა ამბავი ყოველსა საქართველოს მზღვარ-
სადა.

იმერთ მიეცათ გლოვანი, მოსთქმიან ზარის თქმასადა,
მესხთ ათაბაგის საბრძანოს ტირიან გლოვის ხმასადა,
შემოკრბენ ყოვლნი ეროობლივ, შავებსა ჰყოფენ
მზასადა.

შემოკრბენ სრულად ტფილისის იმერთ ათაბაგ
ზრდილები

ქართლელ-ჯერ-კახნი სომხითარ, მათ ადგა მეფის
ჩრდილები,
ლევნი და ოვსნი, ჩერქეზნი და მათი დიდებულები,
თუმ-ფშავ-ხევსურნი არაგვით ქსნით გმირად ჩინე-
ბულები.

იწყეს ყოველთა ტირილი და ცრემლის ღვრანი
მწარეა,

რიგით შევიდინ სრასა და ზოგნი ტირიან გარეა,
შეიძრა ოთხი კიდენი ქვეყნისა მთა და ბარია,
ვინ დააშვენოს მეფისა სრა გინა სახლთა არეა.

– 3 –

ტირილი პირველი ქართლელთაგან თამარ მეფისა.

იწყეს პირველად ტირილი ქართლელთა ენა-
წყლიანთა,

ჩარიგებითა ჩოქებით თნა წვერით გაცამტვრიანთა,
იწყეს გლოვა და ვაება. ზე, მზეო, შენგნით სვიანთა,
რად დაგვიტევე ობლებად მოცემად ჩვენდა ზიანთა!
ჰოი, მეფეო, მოსთქმიდენ, მეფეთა ზედა სვიანო,
ჰოი, სად დასჭკნი უებროვ, თამარის ვარდნო იანო,
ჰოი, სად წახდა შენი მზე, მეფეო, დიდო ხმიანო,
ვის დაგვიტევე ყმანიდა ღვთისაგან გვირგვინიანო!
ვიცემდეთ-თავსა და პირსა ჩვენ შენგნით და-
ტევებულნი,
შენნი მონანი ქართველნი, შენით ომს შიგან ქე-

ბულნი,
რად არ გვიწყილე დი დიგვწვი ცეცხლნი დაგვიგდე
გზნებულნი,
ვამ, თუ შენს უკან მტერთაგან ვიქმნეთ ლახვრითა
ვსებულნი!
იტირეს და თავსა იცეს, მოთქმით იყო მწუ-
ხარება,
ვინც ისმენდა მათსა ხმასა მტერსაც აქვნდათ მჭმუნ-
ვარება,

– 4 –

ვერ ნახევდი მუნა მყოფსა რომ ჰქონოდა მდუმარება.
აწ ქართლელნი გამოვიდნენ, იმერთ მიხვდა შეჭირვება.

**ტირილი მეორე ერთობლივ იმერთა, მეგრელ-
თა და გურიათა და აფხაზთა თამარ მეფესა
ზედა.**

მოვიდნენ, მოდგნენ იმერნი ძველ ჩვეულების
გვართა,
მარცხნივ და მარჯვნივ თავადნი, ჩოქი ჰქმნეს გა-
რიგებითა,
წინ აზნაურთა კრებულნი ტირიან ხმით შესაზარითა,
კანდელაკ-მგალობელნი და უტევენ-მოთქმას ზარითა.
მოსთქმენ, მეფეო, კეთილო, ტკბილად მშობე-
ლო ერთაო,
სად წახველ იმერთ დიდებავ, მოწყალე ყმათა ბერ-
თაო,
აწ რას გვიპირებ, რას გვიზამ მონათა ყმათა შენთაო,
რად მოგვაშორე ერთგულნი შენთა კეთილთა მზე-
თაო.
შეჰკადრებთ შენი მონანი, შენი ერთგულნი
ყმანიდა,
ვამ არა გვესმის ჩვეულთა ეგ შენი ტკბილი ხმანიდა,
სად არის წინა წყალობა, ჩვენთვის ყოველთვის
მზანიდა,

– 5 –

ვაი რა გვესმის, რას ვხედავთ, ანუ რისა გვაქვს თქმა-
ნიდა!
ვის დაგვიტევე მონანი შენნი ერთგულად
მხმობელნი,
ვაი რასა ვსტირთ, რასა ვხმობთ, აწ ვისი ვიყვნეთ
მკობელნი,
ჩვენ შენგნით ომში ქებულნი, შენგნით მტერზედა
მსწრობელნი,
ვამ თუ შენს უკან უცხო თესლთ მათ მახვილი

ტირილო საათაბაგოსაგან მესამე თამარ მეფისა.

იმერნი ადგენენ გაბრუნდნენ ტირილ-თავ-პირის
ცემითა,
მოვიდნენ ათაბაგელნი არ მხიარულად შვებითა,
მესხნიც მათთანა ტიროდნენ მრავალ ცრემლ ცხე-
ლის გზებითა,
მათცა ჩოქი ქმნეს, გლოვა ჰყვეს რიგრიგად ჩარი-
გებითა.
მოჰყვენენ, იტირის, ზარი თქვეს, მათ ხმანი მრა-
ვლად ადიდეს,
ეჰა, მჰყრობელო ხელმწიფევ, ბაგე ვით შენი და-
დუმდეს,

– 6 –

შენთა მონათა ხმა გვიყავ, მტერთ ბრძოლა გაგვია-
დვილდეს,
არ გაგვცემ ხმასა, იცოდე, მტერნი მყის გარდმოგვ-
ლახვიდეს.
ვაი რას ვხედავთ ჩვენ ამას პირველ ლხინ მრა-
ვლად ჩვეულნი,
წყეულმცა იყავ სოფელო, შენით ვიქმნენით ძლე-
ულნი,
რად მდუმარე ჰყავ პატრონი, რად გვხადე ძირით
სვრეულნი,
აწ ვინლა გვიყოს წყალობა, გული გვიხადე ხეულნი.
ვაი პატრონო, გამზრდელო, მეფეო მეფეთ ზე-
დაო,
ვაი შენ თვალო ჩვენოდა, რას ხედავ ტახტსა ზედაო,
უძრავად მხნესა მეფესა, მძლეველსა მტერსა ზედაო,
შენს უკან ვიქმნათ საწყალნი ვსტიროდეთ ამას
ზედაო.

ტირილი კახთა მეოთხე და გლოვა.

ათაბაგელნი წარმოდგენენ, აწ გამოვიდნენ კარ-
ზედა,
კახთა შეუდგათ ძრწუნება ამა ზარისა ხმაზედა,
რა არსო გამგებ ჰკითხვიდენ, ან მეფე სად ზის სკამს
ზედა,

– 7 –

კარათ მოვედით ჩვეულნი ჩვენ ბრძოლად მეფის

მტერზედა.
 შევიდნენ კახნი მეფის სრას, სად კუბო იყო
 დებული,
 ოქრო ვერცხლითა შემკული, თვალ-მარგალიტით
 ვსებული,
 კუბო ოქროსა ტახტს ზედან ზედ იყო დადგინე-
 ბული,
 როს კახთ იხილეს ჩოქი ქმნეს, შეიქმნენ დარიგე-
 ბული.
 მოსთქმიდენ, ხმითა ხმოზდიან, მეფეო, მშვენიე-
 როდა,
 შენთა ყმათადმი დიდებავ და მათო ნებიეროდა,
 მხნეო, ძლიერო, მოწყალეო, ბრძენ ჭკუით, მეცნი-
 ეროდა,
 რად არ მოგვიგებ პასუხსა, შენ გმირო ზეციეროდა!
 ღე, თამარ მეფეო, ისმინე, მართლობის ბურჯსა
 ასულო,
 მხნეო, ობოლთა გამზრდელი, დავით გმირისა ასულო,
 არ ისმის შენი ხმა ტკბილი, გმირო ცისკიდეს გა-
 სულო,
 რად გვიღალატე ერთგულ-ყმათ დიდებათ ღვთისა
 ასულო!
 ვაი, დაგყარნე ერთგულნი შენნი საკუთარ მეფეო,
 ვაი, ვერ მხედთა შენთა კახთ მზეო შუქ მოიეფეო,
 ვაი, ვის მიგვეც მონანი, შენი კახეთი სეფეო,

– 8 –

ვა თუ ვერღავინ შეცასძრას სპარსთა-ოსმალთა მეფეო.
 დაგყარნე ყოვლნი ოხერად, გყავ უპატრო-
 ნოდ ყველანი,
 ვათუ შენს უკან მტერთა ჰყონ ჩვენზედა გადმოქე-
 ლვანი,
 ვისა მივმართოთ ბედშავთა, ანუ ვინ გვიქმნან შვე-
 ლანი,
 სცნონ თამარ მეფის სიკვდილი, ჰყონ შური დიდი
 ხველანი.
 მოსთქმიდენ საწყლად კახელნი, სტირნ ხმასა
 მეტად მწარესა,
 აწ თავსა თვისსა სტირიან, სიტყვასა ხმოზენ მკმა-
 რესა,
 ვა უპატრონოდ დამხდართა, რასა ვჰვრეტო შესა-
 ზარესა,
 ვისთან მივიდეთ ჩვეულნი, უჯუდგნენ კარსა გარესა.

ტირილი მეხუთე თამარ მეფისა თუშთა, ფშა-
 ვთა, ხევსურთა, არაგველთა, ქსნელთა და ეგ-
 რეთვე ერთობლივ კავკასიის მთის ხალხთა.

მოდგნენ თუმ-ფშავნი-ხევსურნი მეფისა სახლსა
ჩვეულნი,
გვიჩვენეთ ჩვენი პატრონი, არ ვართო მასთან ძლე-
ულნი,

– 9 –

შეუძღვნენ, სრასა შევიდნენ, ვით მტერზედ გამარ-
ჯვებულნი
გამგებ მეფის სახლს გარ ერტყნენ ყარაულ ჩვეუ-
ლებულნი.
როს განიცადეს კუბო და ოქროსა ტახტსა
დებული,
რა არსო ესე, რა არსო, შეიქმნენ განცვიფრებული,
იქნება მეფე ძილად წევს, იყავით დაწყნარებული,
ნურვინ ყაყანებთ, დაჩუმიდით, ვიყვნეთო გაჩუმებული.

რად არ ასდგები, ბატონო, შენ არ ხარ ჩვეულ
ძილისა,
ამ სიგრძედ შენი ტახტს წოლა ჩვენ არ გვახსოვსო
გმირისა,
მოვსულვართ შენი ერთგულნი, არ მხსოვნი შენგნით
ჭირისა,
ვათუ ჩვენ მიერ გწყენოდეს, გვყო მოხსენებად
ძვირისა!
თორემ შენი ჩვენსა ზედა ესდენ ხანათ უბა-
რობა

არა გვახსოვს არაოდეს შენი ასე მდუმარობა,
თუ მოსულა მტერი ვინმე, ადე, გვიყავ მოუბრობა,
ჩვენ შევებათ, მათ ვერ გვიყონ ჩვენთა მკლავთა
დაცაზრობა.
რაზედ გვიწყრები, ხელმწიფევ, გმირო და გმირ-
თა შობილო,

– 10 –

არ გაგვიძღვები თათრებზე, ჩვენზე წინ წინად სწრო-
ბილო,
შენთა ერთგულთა რიცხვსა ვით ჩრდილო ვითა სა-
გრილო,
ვსცეთ მტერთა ხმალი ლესული, იდონ მალამო სა-
ლბილო.

აწ ვგრძენით ცოცხალ აღარ ხარ, აღარც გიყ-
ვარვართ ყმანია,
რად დაუტევე ეს ტურფა სახლი მეფეთა სრანია,
გვითხარ, ვის მიგვეც ერთგულნი, ვის უდგას შენი
ხმანია,
ავ დროს შეგვმართე ღალატი, ჩვენ ვართ ომისთვის

მზანია.

მოიხადეს თავსა ქუდი, იარალი შემოიხსნეს,
იწყეს მოთქმა საშინელი, არღვისა დაეკითხნეს,
ვამ, ბატონო, ლომო სიმხნით, შენსავით ვინ მოგ-
ვიკითხნეს,
ვამ, თუ მტერი გაგვილომდეს, შენთ ყმათ პირველ
რომელ ითხნეს!
მოსთქმიან ხმასა მთიულნი, ფანტურით საწყლად
ტირიან,
ვამ, ჩვენო ძმანო, თუშ-ფშავნო უბატონობას ჩივიან,
ხევსურნო ციხის ამღებნო, ხმა მაღლად ამას ყვირიან,
აწ ვინა გვიყოს თამარის მაგიერობას ყვირიან.
ისმინე, ღმერთო, რად გვიყავ, რაზედ წაგვარ-
თვი მეფეო,

- 11 -

ჩვენი მოწყალე ხელმწიფე ვაჟკაცი ჩვენი მეფეო,
ხომ შენი ლოცვა უყვარდა, შენი მოსავი მეფეო,
აწ რა ვქნათ, ვისით მტერთა ვსძლოთ, რომ აღარა
გვყავს მეფეო!
ვამ ჩვენ თავსა მთიულნო, ვამო გაბებრებულთა,
ჩვენ ხმალთა პირი დაბლაგვნდა: თოფთ ვხედავთ და-
ჟანგებულთა,
შენ დროსა ველარ შევხვდებით, აწ ვგევართ გაგ-
ჟებულთა,
რა ვქნათო ერთად ჩივიან, მოგვხედეთ გამწარე-
ბულთა.
ვამ მთის ხალხნო, ბატონი გვიწყრების, გვწყრე-
ბის გულითა,
არც ჩვენი ესმის სიტყვის თქმა, გაგვრიდა შორად
სულითა,
ხომ ხედავთ, ჩვენო მოძმენო, მეფე არს ჩვენზე ლუ-
ლითა,
ვიცით შენს უკან არ ვარგვართ, ვიქმნენით ყოვლნი
კრულითა.
მშვიდობით, დიდო მეფეო, მშვიდობით გმირად
მბრძოლოდა
მშვიდობით, ერთგულთ მოწყალევე, მშვიდობით!
ობოლთ მზრდელიოდა!
მშვიდობით, ბრძენო სიტყვითა, მშვიდობით მტერთა
მკვლელიოდა!
ვით გესალმებით არ ვიცით, სად გაქვს საცხოვროდ
ბოლოდა!

- 12 -

რად ესალმებით მოყმენო, ურთიერთს ეუბნე-
ბოდეს,

თან წაგვიყვანე, ბატონო, გული შენ თანა გვყვე-
ბოდეს,
იქნება მარტოს მტერი გხვდეს თუშთ ხმა არ გეყუ-
რებოდეს,
ჩვენთვის სირცხვილ არს ფშავ-ხევსურთ რომე არ
შენთან კვდებოდეს!
მშვიდობით, თუშთა იმედო, მშვიდობით, ფშა-
ველთ მყვაროდა!
მშვიდობით, ხევსურთ საუნჯევ) მშვიდობით, მტერთა
მმზაროდა!
მშვიდობით, არაგველთ ძალო, მშვიდობით, ქსნელთა
მძღვაროდა!
ერთობლივ გიორგიელთა მეცხვარ-მწყემს-წინამძღვა-
როდა!
იტირეს, იცეს თავპირსა, მთიულთა თვისის
გვართა,
ეგრეთვე ზემო ლექსნი თქვეს, ფანტურს უკრავდენ
ზართა,
მათი მხედველნი ყველანი შეიქმნენ შესაზართა,
მერე იგინი უკუდგეს, სრულ ჰყვეს ტირილი მკმა-
რითა.
იყო მთლათ გიორგიელთა ტირილი გლოვა
კმანია,

- 13 -

ჰქონდათ ცრემლისა დინება, მოთქმით ამრავლეს
ხმანია,
ჰოი სოფელო მუხთალო, ჰყავ მოქმედება რანია!
ჰყვეს ძაძა ფლასი ყოველთა მყის ჩასაცმელად მზანია.
ანდერძი ნახეს მეფისა თამარის დატოებული,
ჰქმენითო სამი კუბონი თვალ ოქროთ განშვენებული,
ერთი დამარხეთ მცხეთასა, ერთი ვარძიას დებული,
მე დამმარხეთო გელათში არ მყონ თათართა ვნებული.
როს დაამარცხეს ნუქარდინ სულტანი ამაღ-
ლებული,
როს იქმნა სოსლან მხარგრძელი სულტანზე წარვ-
ლინებული,
ვით ზემოთ დამიწერია, ვით შექმნეს დამარცხებული,
მეფის თამარის ბრძანება სოსლან ჰყო აღსრულებული.
მას სულტანს მეფის თამარის ნუქარდინ სახელ-
დებულსა,
სჭირდა ჯავრი და ძვირის თქმა, თავს ჰყოფდა შე-
ჭირვებულსა,
როს სცნო მეფისა უძლება ჰყოფს თავსა გახარე-
ბულსა,
ცოცხალს ვერ გავნე თამარსა, აწ მკვდარს ვყოფ
გაწბილებულსა.
ოდეს მოკვდება მეფეო, ქართველთა წინამძღ-

ვარია,
მაშინ წარვალო სულტანმან, ვაოხრო ქართველთ
მზღვარია,

– 14 –

სადაც დამარხვენ მეფესა, უქმნა მის საფლავს ძვრანია,
ცოცხალს ვერ ვუყავ რაც მწადდა, მკვდარსა ვყოფ
შენასვარია.

მოესმა ესე ამბავი მეფეს ცოცხალსვე სვიანსა,
თვითცა ჰხედავდა, შვილს ხედავს ვერ თვისებ გან-
გებიანსა,
ჩემს უკან ნუ თუ სულტანსა ომი ვერ უქმნან ხმლიანსა,
იქნება ბილწმან რაც უთქვამს მიქმნას მე გვირგვი-
ნიანსა.

ამის ფიქრითა უბრძანა მათ კუბოთ გაკეთებანი,
სამს ალაგს დაჰფალთ შორი შორ ვერ მიქმნან ცე-
ცხლის გზებანი,
მყის აღასრულეს ბრძანება და ჰყვეს მეფისა ნებანი,
ერთი მუნ დაფლეს, ერთი მუნ, მტერთ ვერ ჰქმნან
მეფის ძებნანი.

თვით დაეწერა მეფესა თვისის ხელითა ნაწერი,
სამგანვე საფლავის ქვაზე ესე ჰყავითო ნაწერი,
აქ ქვანი პირქვე დასდევით, საფლავს ვერ ნახონ
ნაწერი,
რომე ზემო ვთქვი იხილეთ შაირნი ქვემო ნაწერი.

თამარ მეფის საფლავის ქვაზე ეს ორი ლექსი სწერია (ეკტვი),

ესე იგი საფლავის ქვათა წარწერა ერთი მეფისა მიერ თქმუ-
ლი და მეორე მისის მწერლისაგან ვისიმე.
მეფის თქმული, როს ნაჰარმაგევს მას ოვსთა მეფის ძენი
ეტრფოდენ და სხვანი ურწმუნოთა მეფის ძენი მოვიდნენ და
სწადდათ მეფის თამარის შერთვა, ხოლო თამარ არა ინება,
ვითარცა ზემო დამიწერია ლექსად, ესე იგი მეფენი არიან.

თქმული მეფისა შაირი პირველი

როს ნაჰარმაგევს მეფენი შვიდნივე პურად და-
მესხნეს,
ციზილბაშ-ოსმალ-არაბნი საზღვართა გარეთ გამესხნეს,
ხაზართა თევზნი ბევრ რიგნი ივერთა წყალში შთა-
მესხნეს,
ამა საქმისა ხელქმნილსა აწ მკლავნი გულსა დამესხნეს!

მდივნისა ვისგანმე თქმული მეორე შაირი:

მე ვქმენ თამარ დედოფალმან, მრავალგან ციხე ავილე,

უხვედრს ვაშენე საყდრები, უწყლოსა წყალი გავიღე,
მისრეთს ხმალი ვკარ, დარუბანდს, როს საბალახე
ავიღე,
ამაებისა მოქმედმან ცხრა ადლი ტილო წავიღე!
მზად ჰყვეს მეფისა ანდერძი, საფლავნი სამგან
სრულებით,

– 16 –

წარიღეს მეფე დიდებით, ჰყვენენ ყმანი შენაზარებით,
შავით მოსილნი ერთობით, არ შემოსილნი წით-
ლებით,
მეფე მიიღეს გელათსა მრავალის ცრემლის დინებით.
იგ ნაბრძანები კუბონი ჰყვეს ყველგან დამარხულია,
საფლავის ქვანი სამნივე პირქვე ქმნეს დადებულია,
არა ჩნდა ზედან ნაწერნი შაირნი ზემო თქმულია,
ჰყვეს აღსრულება მეფისა ანდერძად ბრძანებულია.
მართ წელ ნახევარ იგლოვეს ქართველთ ჰყვეს
ჩაცმა შავისა,
როს დრო გავიდა გლოვისა კრება ჰყვეს პირი-ზავისა,
ეგრეთვე სრანი შეამკვეს, ტანთ ცმა ჰყვეს კაბა ზავისა,
გიორგი ლაშა დაცასვეს, თქვეს უმეფობა კმარისა.